

Гай-Нижник П. П.,
кандидат історичних наук,
докторант Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ФІНАНСОВА УГОДА УКРАЇНИ З НІМЕЧЧИНОЮ ТА АВСТРО-УГОРЩИНОЮ ВІД 10 ВЕРЕСНЯ 1918 РОКУ

На основі архівних документів висвітлюються та аналізуються передумови та зміст міжнародної фінансової угоди Української Держави з Німеччиною та Австро-Угорщиною, укладеної 10 вересня 1918 року в рамках Економічного договору, підписаного урядом гетьмана П. Скоропадського. Досліджено переваги та недоліки зазначених актів, їхні рушійні сили та фінансово-економічні результати для розвитку української державності.

На основі архівних документів висвітлюються та аналізуються передумови та зміст міжнародної фінансової угоди Української Держави з Німеччиною та Австро-Угорщиною, укладеної 10 вересня 1918 року в рамках Економічного договору, підписаного урядом гетьмана П. Скоропадського. Досліджено переваги та недоліки зазначених актів, їхні рушійні сили та фінансово-економічні результати для розвитку української державності.

Гетьманський уряд в рамках свого господарювання у фінансовій сфері протягом усього періоду існування Української Держави (29 квітня — 14 грудня 1918 року) вів й активну міжнародну грошову політику. Як правило, за тогочасних зовнішньополітичних і військових обставин партнерами України були держави Четверного блоку¹ та державні утворення, що виникли на терені колишньої Російської імперії². Києвом здійснювалися й міжнародні грошові трансакції, першу з яких було укладено 15 травня 1918 року із Німеччиною та Австро-Угорщиною³. Наприкінці 1918 року наближався до завершення термін дії цієї фінансової угоди, яка мала для Української Держави свої певні позитивні й негативні сторони, та, попри певні недоліки, стала більше у пригоді економічному і фінансовому господарству країни. На порядок денний поставало питання продовження її дії чи укладання нового фінансового договору.

Переговори про укладання нової фінансової угоди між Українською Державою та Німеччиною і Австро-Угорщиною розпочалися в липні 1918 року і велися в рамках загальних переговорів щодо укладення між цими країнами нового економічного договору. Їхній початок збігся із початком докорінного перелому військово-політичної ситуації в Європі. Якщо під час переговорів з приводу по-

¹ Гай-Нижник П. Міжнародні фінансові угоди України за Гетьманату П. Скоропадського 1918 року // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія: історія, економіка, філософія. — Вип. 4. Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. — К., 2000. — С. 264—284.

² Гай-Нижник П. П. Фінансові відносини Гетьманату 1918 року з частинами колишньої Російської імперії // Фінанси України. — 2000. — № 2. — С. 120—124.

³ Гай-Нижник П. П. Міжнародні фінансові угоди України за Гетьманату. Фінансова угода від 15 травня 1918 року // Фінанси України. — 1999. — № 7. — С. 90—94.

Історія фінансів

передніх економічного й фінансового договорів у квітні 1918 року німці успішно наступали на західному фронті, їхні війська перебували майже під самим Парижем і вели обстріл столиці Франції, то в серпні 1918 року стан їхніх військових і господарських справ почав швидко обертатися на гірше. У повітрі віяло поразкою Центральних держав у світовій війні, що залишалося лише питанням часу. Розуміли це і гетьманські урядовці, розумів це й сам Павло Скоропадський.

Переговори тривали й у серпні. Здавалося, представники Центральних держав мали б у складних для їхніх країн обставинах полегшити умови фінансової угоди, та все відбувалося навпаки. Умови нової валютної угоди були надзвичайно важкими для України, і представники Міністерства фінансів почали зволікати. Про це свідчить меморандум німецької військової влади, який надійшов до Міністерства фінансів на початку вересня 1918 року і фактично був відвертим ультиматумом українському урядові щодо питання встановлення умов фінансової угоди. У ньому, зокрема, зазначалося: “Переговори про економічну угоду, хоча й повільно, але посуваються, у питаннях же про фінансову угоду, очевидно, не можна буде домогтися односторонності. Фінансові делегати Центральних держав при переговорах про фінансову угоду виходили з того міркування, що, якщо між Україною і Центральними державами буде укладено валютний договір на 10 місяців, то курс повинен бути обраний такий, що на весь цей період відповідав би відношенню валюти Центральних держав до української валюти. Треба взяти до уваги, що Україна (за військову допомогу і т. д.) вже й тепер винна і в майбутньому буде винна Центральним державам значно більші суми, ніж ті, що можуть належати Україні навіть за блискучого стану вивезення [продовольства і сировини — П.Г.-Н.] з України в Центральні держави. Україна може випускати лише непокриті паперові гроші [хоча зауважимо, що Німеччина під час війни й сама випускала виключно такі ж гроші — П. Г.-Н.], а податкове господарство, яке утворює гарантію для цих грошей, в найближчому році не дасть можливості звести державний бюджет без дефіциту навіть приблизно. З огляду на це фінансові делегати Центральних держав під час переговорів виходили з курсу: марка дорівнює одному карбованцю і відповідного курсу для австро-угорської крони. При цьому делегати заявили, що вони сподіваються домогтися кращого курсу. Представники українського уряду тим часом наполягають на збереженні курсу — одна марка дорівнює 75 коп. (максимум 80 коп). На таких умовах угода неможлива, і якщо міністерство фінансів уперто обстоюватиме свою позицію, то Центральним державам залишиться тільки надати собі свободу дій для отримання рубльової валюти, що, в свою чергу, повинно призвести не лише до подальшого погіршення курсу української валюти, а й до політичних непорозумінь, яких бажано було б уникнути”⁴.

⁴ *Немановъ Л.М.* Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 г. — 4 февраля 1919 г.). — Киев, 1919. — С. 80—81.

Історія фінансів

Як бачимо, переговори справді проходили надзвичайно важко, і українські делегати зайняли на них стійку конкретну позицію. Аргументи німців у ситуації, коли їхній західний фронт провалювався (у вересні 1918 року переможно наступав антантський маршал Фош), а українці за відсутності у них армії залишалися непоступливими, були суто окупаційні і по-колоніальному прості: ви нам винні за вигнання більшовиків і будете повік винні; ми завеземо на ваш терен безліч дешевих російських рублів і цим підірвемо вартість вашої валюти; ми надамо собі повну свободу дій, аж до відвертої загрози “політичними непорозуміннями”. Не варто й уявляти, в яких складних обставинах опинилися гетьман і його урядовці. До того ж Україна прагнула, ще до остаточної поразки Центрального блоку у війні, домогтися від Німеччини поступок у питанні організації власної армії та прискорення передачі їй Чорноморського флоту (на що, як відомо, гетьман пізніше отримав згоду від кайзера Вільгельма — під час вересневих відвідин Німеччини), та для цього необхідно було поступитися у фінансовій угоді. За таких умов українська делегація прийняла основні вимоги представників Центральних держав у фінансовому питанні, та вдалося відстояти й окремі свої позиції⁵.

У результаті 10 вересня 1918 року, було укладено *Економічний договір межі Українською Державою, з одної, а Німеччини і Австро-Угорщини — з другої сторони на господарський 1918/1919 рік*⁶. Оригінал договору і 21 додаток до нього було написано німецькою мовою, копії — українською та російською⁷. Договір підписали представники держав—учасниць переговорів: України — міністр торгівлі і промисловості Сергій Гутник, Німеччини — цісарський з надзвичайних завдань посол, дійсний таємний радник Альфонс барон Мумм фон-Шварценштейн, Австро-Угорщини — цісарський і королівський надзвичайний представник, уповноважений посол і таємний радник Іван граф Форгач фон Гімес і Гач. Юридично договір мав бути чинним з 1 серпня 1918 року до 30 червня 1919 року, причому у травні 1919 року сторони передбачали розпочати нові переговори⁸. Угода про фінанси була 6-м додатком (прилогою) до основної частини економічного договору.

*Основні положення Угоди про фінанси*⁹, підписаної 10 вересня 1918 року, були такими. Згідно з § 1 “Центральні держави придбають від України на суму 1 600 000 000 карбованців випущених нею державних скарбових знаків та (або) кредитових білетів”. За § 2 здачу цієї суми вони мали право вимагати повністю або частково до 30 червня 1919 року, причому — сумами не менш ніж 10 міль-

⁵ Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Української Держави гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.). — К., 2004. — 430 с.

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВ України). — Ф. 1064, оп. 1, спр. 32, арк. 261—264.

⁷ Там само. — Арк. 281.

⁸ Там само. — Арк. 264 зв.

⁹ Немановъ Л.М. Вказ. праця. — С. 209—212.

Історія фінансів

йонів за умов, що загальна сума здачі, яку просили, не мала перевищувати 250 млн крб у вересні, жовтні, листопаді та грудні 1918 року та 100 млн крб у решту місяців 1919 року до кінцевого терміну дії угоди. Центральні держави зобов'язувалися до 20 числа щомісяця повідомляти Україні, яку суму вони планують придбати протягом наступного місяця. Якщо якогось місяця Центральні держави недоотримають визначеної місячної частки позики, то вони зберігають за собою право пропорційно збільшити на недоотриману суму частки позики у наступні місяці. Для здійснення видачі грошей Україна зобов'язувалася відкрити для осіб та установ, указаних Центральними державами, у конторах Держбанку в Києві, Одесі й Харкові поточні рахунки в карбованцях і кредитувати їх сумами, які вказуватимуться цими державами. Відкриття рахунків в інших відділеннях Держбанку мало здійснюватися лише після попередньої згоди останнього. Україна гарантувала, що суми, які були б кредитовані за цими рахунками, виплачуватимуться у будь-який час і в разі вимоги — готівкою. Однак Центральні держави мали вжити всіх заходів, щоб сплачувати за цими рахунками по можливості чеками.

Україна уклала договір (відповідно до його § 3), сподіваючись, що Центральні держави зроблять все від них залежне для допомоги Києву у проведенні грошової реформи, а саме — візьмуть на себе доставку паперу й фарб та видрук кредитових білетів. Державна друкарня (Reichsdrukei) у Берліні й Лейпцигу зобов'язувалася збільшити до 1 січня 1919 року прийняте нею раніше замовлення на друкування білетів різної вартості до загальної суми у 11 500 млн грн, що дорівнювали 5 750 млн крб. Водночас Україна звільнювалася від зобов'язання надавати Центральним державам українську валюту, оскільки німецька державна друкарня не доставила їй обумовленої кількості кредитових білетів. Проте, якби ці держави не використали свого права придбати кошти за відомий період, то невиконання зобов'язань на відповідну суму німецької держдрукарні також не мало б братися до уваги. У разі ж, якщо друкарня подальшим постачанням нових білетів відшкодує недостачу, то Центральні держави мали право збільшити кількість виготовленої української валюти за рахунок сум, від здачі яких Україна відмовилася у попередні місяці. За § 4 угоди Центральні держави могли використати отримані суми лише для покриття потреб своїх військ в Україні і цивільних організацій, що у ній розташовані, із закупівлі продуктів, а також для розплати за іншими своїми зобов'язаннями у межах України. Україна також (згідно з § 5) зобов'язувалася постачати Німеччині й Австро-Угорщині грошові знаки, які мають необмежену платну силу, однакові за вартістю з карбованцем і випускаються на підставі закону від 19 грудня 1917 року, а також гарантувала, що під час дії вказаного договору законна вага чистого золота у карбованцях буде не нижчою від золотого вмісту двох австро-угорських крон¹⁰.

¹⁰ Там само. — С. 210.

Історія фінансів

Центральні держави (відповідно до § 6 угоди) могли придбати карбованці за таких умов: Україна отримує готівкою загалом до 5 млн марок й 5 млн крон, пропорційно тій частині загальної суми (1 млрд 600 млн крб), яка дійсно виявиться зданою цим державам. Розрахунок відбувався за курсом 85 коп. за марку і 50 коп. за крону. Залишок вартості наданих Центральним державам карбованців сплачувався наполовину марками, наполовину — кронами за вищевказаним співвідношенням таким чином: 50 % загальної суми — українському урядові кредитуванням поточного рахунка у Держбанку в Берліні для сплати частини у марках та Австро-угорському банкові у Відні і Будапешті, для сплати у кронах. На решту 50 % Україна отримує: на 25 % — дворічні 3,5-відсоткові німецькі державні скарбові зобов'язання за номінальною ціною з дорахуванням відсотків, що набігли і на 25 % — державні скарбові зобов'язання Австро-Угорщини за номінальною вартістю з дорахуванням до їхньої ціни відсотків. Німецькі держзобов'язання були вартістю у 100 тис. марок, австро-угорські — у 100 тис. крон, або ж за бажанням України вартістю, кратною 100 тисячам. Німецькі, австрійські та угорські зобов'язання мали бути здані до Державного банку у Києві. Втім, вони підлягали відновленню, через те що Україна на той час (за § 7 угоди) ще не могла вільно ними розпоряджатися.

Згідно з § 7 *Угоди про фінанси* щодо вищевказаних кредитованих Україні поточних рахунків, а також сум, які передавалися їй державними скарбницями і були надані винятково для валютних потреб України, гетьманський уряд міг вільно ними розпоряджатися лише “не раніше ніж через рік після укладення миру між Центральними державами і всіма п'ятьма Великими державами, що перебувають з нею в дійсний час у стані війни”. Зокрема, Україна протягом цього терміну не могла переуступити ці суми, однак мала право ще до його закінчення скористатися ними на таких підставах: відкритими їй рахунками у Держбанках у Берліні, Відні та Будапешті та державними скарбовими зобов'язаннями цих держав Україна могла скористатися лише для придбання товарів у вказаних Центральних країнах, для сплати за боргами їхнім державним і приватним установам й особам для передачі їх на рахунки, що відкриваються українським урядом у банках та банківських домах цих держав, які допущені до валютних операцій. Таким чином, Україна навіть не могла сама розпоряджатися невикористаними сумами раніш ніж через рік після укладення загального миру. Реалізація скарбових зобов'язань (за умови, якщо між договірними країнами не буде підписано нової угоди) могла бути здійснена лише шляхом їхнього зворотнього продажу за номінальною вартістю тій державі, яка їх випустила, з нарахуванням відсотків. Із свого боку Центральні держави зобов'язувалися купувати в Україні ті зобов'язання (з відсотками), які ними було випущено, за номінальною ціною, відповідно до належного Україні права розпоряджатися цими зобов'язаннями. Для розрахунків з іншими країнами (тобто окрім Німеччини та Австро-Угорщини) Україна могла скористатися своїм поточним рахунком в марках у розмірі 1 % від вартос-

Історія фінансів

ті карбованців, зданих нею через розрахункове відділення у Берліні, та подібним рахунком у кронах, також у розмірі 1 % від вартості карбованців, зданих нею через розрахункові відділення у Відні та Будапешті. Поточні рахунки у німецькому Рейхсбанку та австро-угорському Держбанку сплачуються 3,5 % річних, без врахування державних податків¹¹.

Сплата за хліб, цукор і спирт Центральними державами України здійснювалася відповідно до фінансової угоди. У разі, якщо б економічний договір з якихось причин було припинено, вказані країни “сплачуватимуть за хліб, цукор і спирт по половині в марках і кронах за курсами і постановами фінансового договору; виняток становить хліб, оскільки Україна на його доставлення не дає достатніх коштів і засобів. Право Центральних держав сплачувати за хліб, цукор і спирт у карбованцях не порушувалося. Оскільки Центральні держави ці карбованці одержуватимуть на підставі вивезення для приватних українських установ, вони їх мали витратити переважно до оплати хліба”¹². Крім того, як зазначається у протоколі економічного договору від 10 вересня 1918 року “коли вивезення було завершено для українських урядових установ, то зплата мала відбуватися шляхом зарахування. Оскільки в додатках до економічного договору ціни означені в рублях, вони вважаються прийнятими в карбованцях; через те не порушується право Центральних держав платити рублями такою мірою, якою вони мають право ввезення рублів”¹³.

Згідно з угодою Центральні держави мали право завезти в Україну не більш як 500 млн російських рубльових грошових знаків. Проте ці держави обіцяли, керуючись бажанням сприяти Україні у проведенні грошової реформи, вжити заходів для того, щоб це право, за можливості, не було повністю використано, а рублі ввозилися винятково для потреб австро-німецьких військ в Україні. Що ж стосувалося ввезення рублів військовими чинами і представниками закупівельних цивільних організацій та всіма іншими особами, таке допускалося лише у розмірах, дозволених українськими законами. Однак Центральні держави все-таки зберігали за собою право на необмежене ввезення рублів за умов, якщо через будь-які причини до 1 січня 1919 року Україна не проведе запланованої нею фінансової реформи, наприклад не встановить терміну обміну рублів на карбованці. Водночас Центральні держави цього права не дістануть, якщо імперська друкарня Німеччини не виконає своїх зобов’язань із виготовлення кредитових українських білетів, через що здійснення реформи стане неможливим. Цим правом Центральні держави могли б скористатися також і тоді, коли протягом трьох тижнів після 1 січня 1919 року курс карбованця у вільному обігові в Україні не був би, принаймні, на 10 % вище за середній курс рублів у купюрах у 1000, 250, 50 та 25 рублів¹⁴.

¹¹ Там само. — С. 211—212.

¹² ЦДАВОВ України. — Ф. 1064, оп. 1, спр. 32, арк. 262 зв.

¹³ Там само. — Арк. 263.

¹⁴ Немановъ Л.М. Вказ. праця. — С. 84.

Історія фінансів

Такими були основні положення договору від 10 вересня 1918 року між Україною і Німеччиною та Австро-Угорщиною у фінансовій сфері. Умови його були вкрай обтяжливими для Української Держави і набагато важчими порівняно з попередньою фінансовою угодою, укладеною між цими країнами 15 травня того ж року. Насамперед відсотки за облігаціями зменшувалися з 4,5 % до 3,5 %, тобто умови позики були гіршими за попередні. Залишалася в силі іммобілізація поточних рахунків України в імперському банку в Берліні та австро-угорських банках у Відні та Будапешті. Обмовка про право України використати з них по 1 % для сплати своїх зобов'язань поза Німеччиною та Австро-Угорщиною у кращому разі дала б можливість Києву скористатися досить незначною сумою у 10 млн марок і 16 млн крон, що не могло б задовольнити величезні потреби України, а тим паче компенсувати заблокування її рахунків до року після завершення світової війни. Возночас гетьманським делегатам вдалося не допустити щонайменше прирівнення марки до карбованця, але все ж довелося поступитися у валютному співвідношенні до 85 коп. за марку, яке, попри все, залишалось досить вигідним для України. З угоди також видно, що головний сенс її полягав для Гетьманату у найшвидшому створенні власної твердої валюти і фінансової системи, а також у перешкодженні впливу російських рублів, які знецінювали національну грошову одиницю.

Що стосується поступок України, зокрема у встановленні валютного паритету чи у зниженні відсоткових ставок за облігаціями німецької та австро-угорської скарбниць, то тут серед причин суто політичних і мілітарних, викликаних тиском Німеччини і вищезазначеними нами інтересами України, існували причини й фіскального характеру. Згідно з економічним договором Центральні держави діставали право одержати компенсацію за недопоставлений їм хліб цукром з розрахунку 1 пуд цукру за 8 пудів хліба. При цьому австро-німці наполягали, щоб ціна такого цукру не перевищувала 100 крб за пуд, а український уряд вимагав цей цукор продавати Центральним державам за цінами, встановленими для населення України, але не більшими як 120 крб за пуд¹⁵.

Це питання обговорювалося у Раді міністрів (Журнал засідань Ради міністрів від 22.11.1918 року¹⁶), рішення якої було відображено у записці міністра фінансів А. Ржепецького до Кредитової канцелярії, в якій, зокрема, зазначалося: "Рада міністрів одноголосно постановила визнати недопустимим продаж Центральним державам цукру за цінами нижчими, ніж ті, за якими він продається населенню. Тому продаж цукру Центральним державам може бути здійснено лише за такими цінами: 2500 тис. пудів по 100 крб, решта 3 млн пудів за ціною, не вищою за 120 крб за пуд. 30 % надлишку виробництва понад 20 млн пудів віддається Центральним державам за ціною, не вищою 120 крб за пуд. Представники

¹⁵ Там само. — С. 89.

¹⁶ ЦДАВОВ України. — Ф. 1064, оп. 1, спр. 7, арк. 57.

Історія фінансів

Центральних держав з початку переговорів запропонували такі умови валютної угоди: ввезення Центральними державами 500 млн російських рублів. При цьому курс встановлюється у 85 коп. — марка і 50 коп. — крона і лише за обмеження ввезення ціна підвищується за кожні 50 мільйонів на 4,5 %. Отже, ми й тоді могли уже встановити такий курс. Нині, зазначав міністр, ми прийняли початковий курс і ще поступилися 1 %, призначивши 3,5 %. Це ми зробили лише тому, що отримали згоду на нашу ціну на цукор”¹⁷. Таким чином, записка свідчить, що поступки України в питанні курсу марки і крони, а також у розмірі відсоткової ставки за облігаціями були відповіддю на згоду Центральних держав щодо порівняно високої ціни на поставлений цукор. Безсумнівним є, що згода ця була отримана Україною досить дорогою ціною, та безперечно й те, що така політика Міністерства фінансів була правильною. Адже продаж німцям й австрійцям цукру за меншою ціною, ніж населенню, не лише знизило б надходження до бюджету, а й викликало справедливе обурення у різних верств того ж таки населення, яке й так було невдоволене окупантами. Крім того, це значно похитнуло б і стан гетьманського режиму, який мав достатню кількість невдоволених як серед широких народних мас, так і серед різного роду політичних кіл.

Зрозуміло, що угоду від 10 вересня 1918 року не було виконано повністю через політичні обставини. У жовтні 1918 року Німеччина й Австро-Угорщина капітулювали у війні з державами Антанти, а вже 14 грудня припинив своє існування й Гетьманат П. Скоропадського. Втім, за свідченнями Кредитової канцелярії, відповідно до угоди, з 1 млрд 600 млн крб Німеччині та Австро-Угорщині було надано 700 млн крб (по 350 млн крб кожній). Зі своїх 350 мільйонів Німеччиною було сплачено 411 млн 764 тис. 700 марок, в тому числі 180 млн 3,5-відсотковими дворічними серіями Державної скарбниці і 230 млн 764 тис. 700 марок готівкою, що були занесені на поточний рахунок української Держскарбниці у Рейхсбанкові. З цієї суми 50 млн марок було переведено на поточний рахунок до Deutsche Bank, 50 млн марок перераховано на поточний рахунок до Dresdener Bank, а також переведено в різні місця за розпорядженням українського уряду 70 млн марок, а 60 млн 900 тис. крб було віднесено на поточний рахунок Кредитової канцелярії.

На рахунку українського Держбанку, як вказано у його балансах, восени 1918 року з’являються перші суми, отримані ним взамін карбованців, що були надані Центральним державам. Так, 23 вересня 1918 року було внесено суму у 53 млн 400 тис. крб, а вже 1 листопада вона зросла до 415 млн крб, а 23 листопада (в день останнього зведеного балансу Держбанку) вона становила 527 млн 352 тис. крб. Видача української валюти Німеччині і Австрії здійснювалася таким чином: 8 жовтня 1918 року Центральним державам було відкрито у Держбанку кредит на 50 млн крб; у жовтні цього ж року їм було запропоновано замість передбачених угодою

¹⁷ *Немановъ Л.М.* Вказ. праця. — С. 90.

Історія фінансів

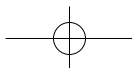
250 млн крб лише 218 млн. Це було пов'язано з тим, що друкарня у Берліні виготовила українських грошових знаків на 1 119 200 млн крб замість 1 289 млн крб, тобто на 13 % менше, ніж було домовлено¹⁸. 9 листопада 1918 року Центральні держави отримали право на придбання лише 159 млн 250 тис. крб (замість 250 млн крб), через те що у жовтні берлінська друкарня виготовила замість 3 453 950 тис. крб лише 2 199 335 тис. крб (на 36,3 % менше). У цей час у Німеччині вирувала революція, і німці вимагали видати всю суму. Міністерство фінансів задовольнило цю вимогу, але за умови, що суму, якої не вистачало, буде вираховано в наступні місяці.

У листопаді 1918 року Австро-Угорщиною було взято 19 млн крб, у грудні вона запросила 62 млн крб, але через якісь причини не отримала. Німеччиною у листопаді 1918 року було взято 156 млн крб, у грудні — 62 млн крб, а на січень 1919 року вона просила 100 млн крб. У грудні ж німецьке командування в Україні отримало від останньої 45 млн крб для охорони банків від повстанців, однак окупаційні війська відмовлялися виконувати це завдання (наприклад, було розграбовано полтавське відділення Держбанку). В зв'язку з цим український уряд заявив верховному командуванню, що Україна змушена буде відмовити йому у подальшій видачі грошей і, зокрема, буде припинено видачу вже обумовлених 180 млн крб. Загалом же, якщо приймати всі зафіксовані суми як надані, то можна зробити висновок, що Україна надала Центральним державам 730 млн крб. Вона ж отримала лише 70 млн марок і 180 млн крон, а 341 млн марок було іммобілізовано у німецьких банках у серіях та готівкою. Крім того, Центральні держави так і не повернули Україні борг у 200 млн крб за цукор та іммобілізованих 520 млн крон у австро-німецьких банках.

14 грудня 1918 року Гетьманат П. Скоропадського припинив своє існування. Втім, його міжнародні фінансові трансакції не залишилися безплідними. В архівах, зокрема Рейхсбанку (Reichsbank), зберігся документ, який вказує на загальну суму українських авуарів, які у ньому було розміщено відповідно до фінансових угод Української Держави з Німеччиною від 15 травня та 10 вересня 1918 року, станом на 14 січня 1919 року. Їхня загальна сума становила 452 млн 945 тис. німецьких марок, яку Рейхсбанк округлив до 453 млн марок. З них 2 млн 065 тис. марок становили 4,5-відсоткові активи, 3 млн 340 тис. — дворічні 4,5-відсоткові цінні папери, 239 млн 802 тис. — 3,5-відсоткові активи, 187 млн 200 тис. — дворічні 3,5-відсоткові цінні папери, 20 млн 067 тис. — 3,5-відсоткові активи, 466 тисяч — рахунок Кредитової канцелярії українського Міністерства фінансів і 5 тисяч марок знаходилося на рахунку гетьманського посла у Берліні барона фон Штейнгеля¹⁹. Суми ці фактично становлять державний борг Німеччини Україні.

¹⁸ Немановъ Л.М. Вказ. праця. — С. 91—92.

¹⁹ Перепада В. Валютный запас УНР: Воспоминания о будущем? // Зеркало недели. — 1996. — 23 августа. — С. 5.

Історія фінансів

На початку 1919 року ці рахунки було заморожено Німеччиною всупереч нормам міжнародного права і, власне, німецького законодавства. Цей факт міг бути оскарженим відповідно уповноваженими представниками Директорії Української Народної Республіки як правонаступниці державної влади в Україні. Такого кроку урядом УНР з різних причин зроблено не було. Німецька ж влада відмовлялася від взятих на себе за Гетьманату зобов'язань, мотивуючи таку позицію відсутністю в Україні єдиної державної влади та існуванням у ній одразу кількох урядів. У свою чергу український радянський уряд на чолі з Х. Раковським три роки, починаючи з березня 1919 року, висував власні претензії на українські авуари у Рейхсбанку, допоки конференцією у Рапалло (незважаючи на вимоги делегації УСРР, яку, проте, не підтримала делегація РСФРР) не було зафіксовано відмову від взаємних домагань, відповідно до підписаного радянсько-німецького договору. Втім, невдовзі Х. Раковський все ж домігся винесення питання українських авуарів за межі Рапальського договору, але усунення цього діяча з посади голови українського радянського уряду і вступ України до СРСР у грудні 1922 року надовго зняли його з порядку денного української політики.

15 жовтня 1920 року П. Скоропадський в інтерв'ю швейцарській "Gazette de Lousanne" (№ 287) заявить, що наприкінці 1918 року гетьманська Україна була забезпечена грошовою масою у більш як 4 млрд у закордонній валюті, які можна кваліфікувати як офіційні міжнародні валютні запаси (official international monetary reserves) Української Держави, що були накопичені також і завдяки вищевказаним міжнародним фінансовим угодам (від 15 травня та 10 вересня 1918 року). Ми не вважаємо, що зовнішньофінансові угоди гетьманського уряду були успішними, та, визнаючи їхній вимушений характер для України і недосконалість, зауважуємо, що й серед цих кабальних умов були такі, що принесли певну користь (або могли це зробити у разі інших політичних наслідків для Гетьманату у розвиткові подій восени 1918 року) для державотворчої України.

